

лах тогочасної преси, отримали навик роботи з відповідними джерелами.

Також варто було б, на наш погляд, започаткувати серійне видання книг (брошур), приміром, під назвою “Київ : Сто років тому.1914-й” і т.д. Адже століття – це відтинок часу, який дає можливість побачити значні зміни в житті міста. Та й певні приклади маємо. Так, наприкінці 80-х років минулого століття видано фотопутівник по вулицях міста “Київ: Погляд через століття”, де автори за допомогою порівняльних фотографій намагалися показати, “які величезні зміни сталися в Києві за роки радянської влади”. Сьогодні нам потрібен український погляд на події вікової давнини. Можна було б провести цікаві паралелі, бо, мабуть, завжди знайдуться події столітньої минувшини тією чи іншою мірою співзвучні сьогоденню, наприклад, демонстрації і страйки протесту в 1914 році проти заборони святкування 100-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка. На відміну від попереднього ювілею, 200-річчя з дня народження Великого Кобзаря у 2014 році святкуватиметься на державному рівні. Втім, існують побоювання, що для багатьох чиновників ювілей обмежиться казенними заходами. Тому саме громадськість

має стати каталізатором належного відзначення ювілею. У зв'язку з цим Форум на захист мови й державності, ініційований ВУТ “Просвіта”, створив Всеукраїнський громадський комітет із відзначення 200-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка, який розпочав свою роботу (Шевченкова хода Україною // Слово Просвіти, 10-16 жовтня 20013 року. – с.1). Нагадаємо, що “Звернення до громадськості України” щодо розгортання патріотичного руху за гідне відзначення 200-річного ювілею Т.Г. Шевченка ухвалили учасники засідання Президії правління та голів правлінь регіональних організацій Національної спілки краєзнавців України, яке відбулося 30 вересня 2012 року у Черкасах. Воно адресоване передусім краєзнавцям, членам творчих спілок, науковцям і дослідникам-аматорам, працівникам освіти і культури (Краєзнавство. Науковий журнал. – 2012. – № 3. – С. 191).

Книги (брошури) пропонованої серії могли б дати більш-менш цілісну картину життя міста у певні роки, на що не завжди спроможні наукові праці, побудовані, як правило, за проблемно-хронологічним принципом. Такий погляд на історію міста був би цікавим і корисним.

Олена Жам, Наталія Ткаченко (м. Переяслав-Хмельницький)

Пам'ять про нього не згасне...

Ім'я Михайла Івановича Сікорського, Героя України, заслуженого працівника культури УРСР, лауреата Державної Премії імені Тараса Шевченка, премій імені Дмитра Яворницького, імені Володимира Вернадського та багатьох інших громадських відзнак широко відоме і користується заслуженим авторитетом серед музейного співтовариства і пересічних громадян України.

На початку жовтня 2013 р., напередодні відзначення 90-річчя з дня народження видатного музеєзнавця, краєзнавця, пам'яткоохоронця, громадського діяча М.І. Сікорського (14.10.1923-27.09.2011 рр.), вийшло у світ видання «Михайло Іванович Сікорський: творець історії й хранитель часу»: колективна монографія, присвячена 90-річчю з дня народження М.І. Сікорського. – Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» – 2013. – 504 с.

Проект реалізовано силами Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» – закладу, в якому М.І. Сікорський пропрацював понад півстоліття. У 1951 р. уродженець Чигиринщини М.І. Сікорський пов'язав свою життєву долю з Переяславом, коли був призначений на посаду директора Переяслав-Хмельницького історичного музею. За шістьдесят років подвижницької роботи Михайло Іванович вніс вагомий вклад у дослідження історії та культури переяславської землі, перетворив м. Переяслав-Хмельницький на видатний осередок культури й духовності, скарбницю пам'яток історії нашої країни, створив унікальний музейний комплекс – Переяслав-Хмельницький державний історико-культурний заповідник (з 1999 р. – Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»).

Пропоноване читачам науково-популярне видання підготовлене авторським колективом науковців Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Видання з оптимальною повнотою подає вичерпні відомості про М.І. Сікорського і охоплює всі грані його діяльності. Висвітлюється життєвий і творчий шлях М.І. Сікорського, проаналізовано вагомий внесок, який зробив М.І. Сікорський у розвиток української культури, пам'яткоохоронної справи, музейництва, охарактеризовано науковий доробок видатного музейника.

Звертає на себе увагу добре продумана архітектоніка видання. Книга має раціональну, логічну структуру, яка забезпечує послідовне розкриття теми. Збірник укладено за тематичним принципом. Подані матеріали охоплюють біографію, всесторонню діяльність М.І. Сікорського. Завдяки тематичній різноманітності праця містить значну кількість граней, кожна з яких може стати предметом для подальшої плідної розробки.

Книга складається зі вступу (передмови від упорядників) і трьох розділів, які логічно доповнюють один одного і послідовно розкривають питання, які стосуються різних аспектів теми. Обрання такої структури дало можливість прослідкувати становлення М.І. Сікорського як музейника, археолога, науковця, пам'яткоохоронця, вивчити особливості його роботи.

Книгу відкриває передмова, в якій дана висока оцінка діяльності М.І. Сікорського на ниві збереження та популяризації культурної спадщини українського народу, неоціненний вклад у розвиток музейної справи України.

У передмові до монографії автори справедливо зазначають, що подвижницьке життя М.І. Сікорського можна вважати прикладом вірного служіння українському народу, його творча, наукова, музейна спадщина стала духовним пам'ятником і дороговказом сучасникам і наступним поколінням. М.І. Сікорський зробив неоціненний внесок в скарбницю національної культури. Він щиро і безкомпромісно любив українську культуру, рідну землю, свій Переяслав, його музеї і присвятив їм усе своє життя. Створені ним музеї перетворили старовинне місто Переяслав-Хмельницький на видатний осередок культури і духовності, скарбницю пам'яток історії національної і світової культури, один із найвідоміших туристичних центрів України.

Михайло Іванович чітко усвідомлював роль музеїв у культурному житті країни, до останнього подиху опікувався їх проблемами. На дев'ятому десятилітті життя продовжував працювати, обдумував і виношував плани нових музеїв. Його віддана любов до музеїв, безкомпромісне служіння музейній справі викликали повагу і щире захоплення у оточуючих. Ці думки наскрізною ниткою проходять через усю книгу.

У першому розділі «Життєвий шлях М.І. Сікорського» (автор Н.Г. Ткаченко) представлено біографічні відомості про М.І. Сікорського, зазначено детальну інформацію про всі нагороди, якими він був відзначений за життя. Ознайомлення з біографічними відомостями дає можливість чітко простежити, як формувалася особистість видатного музейника.

Другий розділ видання «Творчий доробок М.І. Сікорського» включає 11 самостійних наукових і науково-популярних розвідок науковців НІЕЗ «Переяслав» і близьких друзів М.І. Сікорського, в яких подається змістовний усесторонній аналіз різних граней діяльності М.І. Сікорського.

Перша розвідка цього розділу «Михайло Іванович Сікорський – видатний музейник і музеєзнавець» підготовлена старшим науковим співробітником НІЕЗ «Переяслав» С.С. Дембіцьким. Автор в узагальненому вигляді викладає історію створення Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» і аналізує особистий внесок М.І. Сікорського у створення Заповідника і його тематичних музеїв. Дослідження містить значний масив документів адміністративного характеру (наказів, розпоряджень, довідок, положень і т.п.) за період з 1951 по 2012 роки, чимало з яких вперше вводяться до наукового обігу.

Наступна і найбільша за об'ємом стаття «М.І. Сікорський – творець Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини» написана у співавторстві завідувачами науково-дослідним відділом Музей хліба та Музей історії Української православної церкви О.М. Жам та Н.Г. Ткаченко. Авторки розповідають про роль М.І. Сікорського у створенні першого в Україні музею просто неба. Значну увагу

приділено ранньому періоду створення скансена. Цей етап пов'язаний із створенням та діяльністю у 1958-1963 рр. етнографічного відділу у складі Переяслав-Хмельницького державного історичного музею на території Михайлівської церкви під назвою «Філіал Михайлівської церкви». Ґрунтовно розглянуто найскладніші проблемні питання у становленні першого українського скансена: виникнення ідеї, пошук і виділення відповідної земельної ділянки, розробка концепції, формування етнографічної колекції, перевезення та реставрація пам'яток народної архітектури і т.п. Особливу увагу зосереджено на перших роках діяльності Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. Дослідники використали величезну джерельну базу, залучили до висвітлення теми низку архівних документів. Основна частина включених до розділу документів виявлена в архівних фондах місцевих органів виконавчої влади різного рівня, а також у Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України. Проаналізовано маловідомі широкому колу фахівців листи, музейні документи, спогади, світлини із особистого архіву першого завідувача Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини М.І. Жама.

Дотичним до попереднього дослідження є напруження завідувача науково-дослідним відділом Дендропарк НІЕЗ «Переяслав» І.С. Бови «Роль М.І. Сікорського в благоустрої та озелененні Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини». Стисло викладається історія закладення парку на території Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини з нагоди відзначення 150-річчя з дня народження Т.Г. Шевченка. Висвітлюються роботи по благоустрою та озелененні території скансена в наступні періоди. Аналізується видовий склад зелених насаджень.

Логічним продовженням попередніх двох тем є дослідження в. о. завідувача філіалом Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини М.В. Шкіри «М.І. Сікорський і будівничі Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини». Розглядаючи історію створення та діяльності першого в Україні музею під відкритим небом, автор акцентує увагу на висвітленні питань, пов'язаних із перевезенням, монтажем та реставрацією пам'яток народної архітектури. Не оминає своєю увагою питання матеріально-технічного забезпечення музею, зокрема, розглядає діяльність столярної

та малярної майстерень, згодом – механічної, пилорами, комплектування власного автопарку. Автор наголошує, що безпосереднім організатором реставраційних і будівельних робіт був М.І. Сікорський.

Тему «М.І. Сікорський – археолог» досить ґрунтовно розкрила Г.М. Бузян – заслужений працівник культури України, завідувач науково-дослідним відділом Археологічний музей НІЕЗ «Переяслав», яка пропрацювала з М.І. Сікорським майже чотири десятки років. Автор переконливо доводить, що М. І. Сікорський, не будучи археологом за освітою, але як дослідник за натурою та покликанням, поставив археологію на одне з чільних місць у своїх наукових дослідженнях, зробив археологічні матеріали фундаментом музейного будівництва на Переяславщині, і, внаслідок цього, долучився до роботи найвідоміших археологів та краєзнавців, які будь-коли працювали на території краю, особисто вніс вагомий вклад у вітчизняну археологічну науку, у створення тематичних музеїв НІЕЗ «Переяслав». Майстер музейної справи М.І. Сікорський створив декілька археологічних експозицій, таких як Археологічний музей, Музей архітектури давньоруського Переяслава, стояв біля джерел створення Музею трипільської культури. Мало коли та чи інша музейна експозиція створювалась без археологічного розділу, починаючи із грандіозної задумки Археологічного розділу музею просто неба до розділів Музею хліба, Музею історії релігії та атеїзму (нині Музей Української православної церкви), Музею народного сухопутного транспорту, Музею кобзарства. Перші експозиції Музею обрядів, Музею М. М. Бенардоса, Музею рушника, навіть Музею філософії мали вступні розділи з використанням археологічних матеріалів. Дивує різноманітність і несподіваність музеєзнавчих рішень М.І. Сікорського: від перенесених монолітом археологічних об'єктів до їх реконструкцій у натуральну величину. Активна експедиційна робота М.І. Сікорського сприяла поповненню фондів Заповідника та експозицій його різноманітних музеїв новими колекціями, унікальними археологічними артефактами. М.І. Сікорський – музеєзнавець-новатор, мрійник й романтик музейної справи, мав винятковий пієтет до археології, головним чином через те, що вбачав археологічні матеріали витоком і фундаментом музейних експозицій. М.І. Сікорський винятково багато зробив на ниві археологічних досліджень переяславського краю,

сприяв всебічному розвитку археології у Заповіднику та Переяславі.

Окремою цікавою і маловивченою стороною професійної діяльності М.І. Сікорського є пам'яткоохоронна робота. Її висвітленню присвятили свої роботи відразу два дослідники: завідувач науково-методичного відділу охорони культурної спадщини НІЕЗ «Переяслав» Ю.В. Авраменко (тема: «М. І. Сікорський – охоронець і зберігач нерухомих пам'яток культурної спадщини Переяславщини») та заступник голови ради Київської обласної організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, заслужений працівник культури України Н.І. Булаєвська (тема: «Любов до Переяслава понад усе». М.І. Сікорський і Українське товариство охорони пам'яток історії та культури»). Аналізуючи пам'яткоохоронну діяльність М.І. Сікорського, автори сходяться в думці про те що, М.І. Сікорський, поза всяким сумнівом, залишиться в історії української культури не тільки як відомий музейник, історик, краєзнавець, археолог, етнограф, а ще й як охоронець та зберігач нерухомих об'єктів культурної спадщини українського народу. Значна увага приділяється діяльності М. І. Сікорського в Українському товаристві охорони пам'яток історії та культури в якості члена правління. Справедливо зауважено, що М.І. Сікорський доклав багато зусиль до збереження нерухомих пам'яток культурної спадщини не тільки на території Переяславщини, а й на Київщині та Черкащині. Так, наприклад, він брав безпосередню участь у порятунку батьківської хати А.С. Малишка в м. Обухові, оселі І.С. Козловського в с. Мар'янівці Васильківського р-ну Київської обл., будинку, де проживала Марко Вовчок у с. Хохітва Богуславського р-ну, садиби композитора К. Стеценка у с. Веприку Фастівського р-ну та ін.

Завідувач науково-дослідного відділу Меморіального музею Г.С. Сковороди НІЕЗ «Переяслав» І.В. Більченко знайомить читачів із науковим доробком М.І. Сікорського. Дослідниця підмічає, що незважаючи на неабияку переобтяженість по роботі, М.І. Сікорський знаходив час і для науково-дослідницької діяльності. Його перу належать ґрунтовні публікації про археологічні розкопки, етнографічні експедиції, краєзнавчі розвідки в селах Переяслав-Хмельницького р-ну, повідомлення про створення нових тематичних музеїв Заповідника і т.п. У своїй сукупності вони виступають цінним джерелом для вивчення історії Переяславщини. Науковий до-

робок М.І. Сікорського в системі історичних та музеєзнавчих досліджень представлений численними історико-критичними та аналітичними працями. Можна погодитись з думкою автора про те, що археологічні, краєзнавчі та етнографічні дослідження М.І. Сікорського мають під собою солідну джерельну базу: ґрунтуються на здобутках багаторічних експедицій і матеріалах фондів колекцій НІЕЗ «Переяслав». Автор зауважує, що останнім часом все більше уваги фахівців із музеєзнавства, краєзнавства, археології та етнографії привертають до себе описи, розповіді, міркування, нотатки, листування, докази М.І. Сікорського. У зв'язку з цим і виникла потреба створення бібліографічного покажчика праць фундатора музейної справи на Переяславщині Михайла Сікорського. На даний час уже було зроблено декілька спроб систематизувати науковий доробок М.І. Сікорського. Проте вони мають неповні дані та потребують обов'язкової звірки, уточнення та доповнення. Поданий І.В. Більченко бібліографічний перелік праць М.І. Сікорського вміщує матеріали, які автор мав змогу особисто опрацювати. Покажчик складено в алфавітному порядку. Доповнює його перелік археологічних наукових звітів відповідно до хронології їх написання. На думку автора, наведений покажчик не можна вважати вичерпним (в представленому дослідженні подані не всі наукові праці М.І. Сікорського), тому буде вдячний всім за ділові пропозиції та критичні зауваження, які посприяють вдосконаленню наступних бібліографічних описів.

Жвавий науковий інтерес викликає розвідка молодшого наукового співробітника НІЕЗ «Переяслав» Н.Д. Дем'яненко «Дружні стосунки Михайла Івановича Сікорського». Розглядаючи питання найближчого оточення М.І. Сікорського, дослідниця значну увагу концентрує на найбільш відомих широкому загалу та іменитих особистостях, таких як П.Т. Тронько, І.М. Гончар, О.С. Непорожній. Недостатність досвіду і погана обізнаність із особистим життям М.І. Сікорського, на превеликий жаль, не дозволили молодому досліднику ширше розкрити коло дружніх стосунків видатного музейника. Через це поза увагою залишилися ряд близьких друзів М.І. Сікорського. Сподіваємося, що в подальших дослідженнях цьому питанню буде приділено більше уваги.

Наступну розвідку під назвою «Спогади про людину» підготував архітектор, ініціатор створення Музею народної архітектури та побуту

України (автор архітектурних експозицій Слобожанщина, Полісся), заслужений працівник культури України, лауреат державної премії в галузі архітектури 2002 р. за участь у проектуванні і створенні Музею народної архітектури та побуту України С.В. Верговський. Вперше видатні музейники пересіклися у середині 1964 р. під час проектування і будівництва Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини в Переяславі. У 70-х рр. ХХ ст. доля звела їх знову під час творення Музею народної архітектури та побуту України (с. Пирогів). Автор описує обставини знайомства із М.І. Сікорським, детально знайомить із першими кроками Переяславського скансена, свідком яких він був, розкриває особливості характеру М.І. Сікорського, аналізує його музеетворчу діяльність, підкріплюючи наведену інформацію конкретними даними, відомостями, окремими цікавими випадками біографічного характеру.

Завершує розділ розвідка «Нездійсненні проекти Михайла Івановича Сікорського». Її автор Ю.Г. Легенький – доктор філософських наук, член Національної спілки художників України, член Спілки дизайнерів України, товариш М.І. Сікорського, деякий час працював архітектором у Переяслав-Хмельницькому державному історико-культурному заповіднику. Автор робить екскурс у історію створення низки тематичних музеїв Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», очевидцем і учасником якої він був, та основну увагу приділяє тим задумкам і проектам М.І. Сікорського, які він не встиг або ж не зміг здійснити. Ю. Г. Легенький яскраво і емоційно описує свій вхід у світ Михайла Івановича, наповнений незбагненими мріями, невірними, на перший погляд, проектами, намагається реконструювати думки, надії, сподівання видатного музейника і творця. В результаті гіпотетичних роздумів автор доходить цілком слушного висновку про те, що Михайло Іванович Сікорський був людиною-проект, людиною, яка жила проектом і яка створила низку проектів для майбутнього, які треба відчувати вже в інших формах, в іншому діапазоні часу і реалізувати їх.

Варто відзначити ще одну особливість даної книги. Відмічається прагнення упорядників максимально використати різні за своїм характером і змістом групи джерел.

Важливе місце в монографії відведене спогадам друзів, колег, громадських діячів про М. І. Сікорського. Вони складають самостійний

розділ видання. Всього зібрано і опрацьовано 58 спогадів, прочитання яких дозволить краще зрозуміти М.І. Сікорського. Упорядники дали шанс висловитися усім – від колег-музейників та друзів до сусідів, родичів, просто знайомих. Збір спогадів виявився не простою роботою. Створення життєпису відомого мешканця Переяслава вимагало клопіткої і великої за обсягом пошукової роботи, до якої були залучені майже всі наукові співробітники Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Варто відмітити тих респондентів, які відгукнулися на прохання оргкомітету «По вшануванню пам'яті М.І. Сікорського» і самостійно оформили свої спогади і надали їх для публікування у книзі.

Для назви кожного із спогадів використано найбільш чітку, коректну, влучну і оригінальну репліку із розповіді респондентів. Читач знайде тут багато живих історій, цікавих і маловідомих фактів із життя М.І. Сікорського. На сторінках спогадів мовою оригіналу, без упереджень і перекоханості, з невідомою ширістю розкриваються найрізноманітніші грані видатної особистості. Добросовісність респондентів дозволила висвітлити постать М.І. Сікорського не заангажовано, правдиво, без будь-яких прикрас, перебільшень, кожна репліка виважена, переконлива. Спогади переповнені щирим захопленням особистістю М.І. Сікорського з боку людей, які його добре знали, і тих, хто лише якось пересікався з ним в силу певних обставин. У спогадах переконливо доведено: Переяславщина – край славетний і багатий на історичну спадщину, тут кожен клаптик землі дихає історією. З Переяславщиною пов'язаний життєвий шлях багатьох видатних діячів культури та науки. Серед них – безмірно закоханий у Переяславський край Михайло Іванович Сікорський. Неприпустимо занедбати пам'ять про нього, в один голос заявляють респонденти. Більшість з них переконані, що створений М.І. Сікорським музейний осередок – Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» – повинен носити ім'я свого керманіча, щоб назавжди увічнити пам'ять про нього. Адже постать ця заслуговує на ретельне вивчення, глибоке осмислення й наслідування у безмірній любові до рідної землі.

Використання спогадів надає книзі оригінальності, забезпечує повноту висвітлення, інформативну насиченість дослідження. Можливо, даний підхід, не дозволив здійснити

глибоких наукових узагальнень, але дозволив накопичити значний об'єм свідчень про М.І. Сікорського, які згодом отримують узагальнення і систематизацію, шляхом приведення у порядок інформативної бази.

Серед розмаїття спогадів про М.І. Сікорського важко виокремити більш чи менш цінні. Вони всі взаємодоповнюють один одного, істотно збагачують своєрідний життєпис М.І. Сікорського, дають цілісне бачення його життя та діяльності. Адже кожен спогад – то краплинка в морі інформації.

Прикінцевою рубрикою монографії став фотолітопис життя та діяльності М.І. Сікорського. Розділ містить значний ілюстративний матеріал, чималі за обсягом і різні за видовою характеристикою світлин. Вони мають беззаперечне практично-прикладне значення, оскільки є самостійним дослідницьким продуктом, створеним авторами у результаті роботи із різноманітними джерелами і великим колом респондентів. На жаль, поліграфічне виконання світлин не завжди якісне, оскільки зроблені вони не завжди якісною технікою, фотографами-аматорами, та й часу від моменту виготовлення світлин пройшло чимало. На унікальних світлинах зафіксовані юнацькі роки М.І. Сікорського, важливі події професійної діяльності, останні роки життя. Та найбільше вражають портретні зображення М.І. Сікорського різних періодів. Не можна відвести увагу від обличчя і особливо погляду. У виразі обличчя серйозність, вдумливість, зосередженість і відповідальність. Достатньо вдивитися у погляд, щоб усвідомити, що людина перед нами неординарна і непросто вимірна.

Рясно ілюстровані численними світлинами також окремі тематичні статті видання. Вони подані самостійними блоками після кожного дослідження. В плані оформлення варто виокремити розділ «Життєвий шлях М.І. Сікорського». Окрім великої кількості світлин до нього увійшли фотокопії різних документів, які урізноманітнюють відомості про М.І. Сікорського: посвідчення особи, довідки до нагород, дипломи, грамоти, вітальні листи і телеграми, особисті листки з обліку кадрів, власноруч написані автобіографії, довідки про трудову діяльність і т.п. із особистого архіву М.І. Сікорського, фондів Національного історико-єнографічного заповідника «Переяслав», архівних установ м. Переяслава-Хмельницького, особистих архівів колег, друзів, родичів.

Вихід у світ монографії, присвяченої легендарній особистості – Михайлу Івановичу Сікорському є, безумовно, важливою подією в науковому і культурному житті України.

Видання є помітним, вельми цікавим і корисним явищем у сучасній історіографії. Сьогодні це найбільш повна, узагальнююча, комплексна праця про М.І. Сікорського. Дослідження пропонує системний підхід і всебічне висвітлення життя та діяльності видатного музейника. Завдяки цьому багатогранному виданню вітчизняна історіографічна наука отримала виняткову нагоду оприлюднити безцінну інформацію про людину, чий професійний доробок і життєвий приклад стали переконливим доказом справжнього ентузіазму і захоплення музейною роботою на все життя.

Михайло Іванович прожив довге, непросте, яскраве, насичене подіями життя, показав приклад відданого і безкорисного служіння своїй Батьківщині, Переяславу, його музеям, повністю присвятивши себе служінню українській культурі.

Подвижницьке життя М.І. Сікорського справедливо можна вважати прикладом вірного служіння українському народу, його творча, наукова, музейна спадщина стала духовним пам'ятником і дороговказом сучасникам і наступним поколінням.

Сікорський зробив неоціненний внесок в скарбницю національної культури. Він широко і безкомпромісно любив українську культуру, рідну землю, свій Переяслав, його музеї і присвятив їм усе своє життя. Створені ним музеї перетворили старовинне місто Переяслав-Хмельницький на видатний осередок культури і духовності, скарбницю пам'яток історії національної і світової культури, один із найвідоміших туристичних центрів України.

Михайло Іванович чітко усвідомлював роль музеїв у культурному житті країни, до останнього подиху опікувався їх проблемами. Його життєва позиція – жодного дня без праці над улюбленою справою, навіть у похилому віці. Його віддана любов до музеїв, безкомпромісне служіння музейній справі викликали повагу і щире захоплення у оточуючих.

Видання є своєчасним та оригінальним. Ідея його підготовки зародилася у зв'язку із наближенням 90-річчя М.І. Сікорського. Колективна праця, підготовлена колегами та друзями М.І. Сікорського, стала результатом пошукової, збирацької роботи всього музейного колективу НІЕЗ «Переяслав». Дослідники мобілізували ве-

личезну джерельну базу, залучили до висвітлення теми значну кількість респондентів. Під час написання книги автори використали матеріали архівів, численні спомини сучасників, переяславську періодику.

Книга написана доступною, популярною, живою мовою і розрахована на широкий загал читачів. Музеезнавчий, науковий доробок М.І. Сікорського, досвід пам'яткоохоронної роботи стане в нагоді, в першу чергу, фахівцям-музейникам. Також праця буде корисною й для широкого кола шанувальників вітчизняної історії, культури, музейної справи. На нашу думку, вона має стати предметом зацікавленості з боку музейних працівників, науковців, краєзнавців, мистецтвознавців, освітян, державних службовців галузі культури, органів місцевого самоврядування, студентів та учнів, представників широ-

кої громадськості, усіх, хто цікавиться вітчизняною історією та культурою. Сподіваємося, що кожен оцінить її безсумнівну користь в науково-пізнавальному і практичному вимірах.

Здається, що всю інформацію, яку тільки можна було віднайти про М.І. Сікорського, зібрано під палітуркою цього видання. Проте, автори запевняють, що ставити крапку в справі збирання відомостей про М.І. Сікорського зарано. Книга спонукає до подальших пошуків, до нових оцінок, комплексних узагальнень.

Маємо надію, що вихід у світ цієї книги буде гідним внеском у розвиток вітчизняної історичної науки. Сподіваємося, що праця знайде широке використання і стане гарним прикладом гідного служіння Україні, правильно зорієнтує молоде покоління і сприятиме вихованню молоді у національно свідомому дусі.

Ярослав Калакура (м. Київ)

Джерельні свідчення нищення української культури

Рецензія на кн.: Білокінь Сергій. *Масовий терор як засіб державного управління в СРСР (1917-1941 рр.): джерелознавче дослідження. Т.2.* – Дрогобич: Коло, 2013. – 1066 с.

Побачив світ давно очікуваний, заявлений ще в 1999 р. [1]¹, другий том фундаментального дослідження знаного історика, джерелознавця, громадського діяча, лауреата Національної премії України ім. Т.Шевченка, учасника державної програми «Реабілітовані історією», керівника Центру культурологічних студій Інституту історії України НАН України, доктора історичних наук Сергія Івановича Білокіня, присвячений науковому аналізу величезного масиву документальних джерел, архівно-слідчих справ репресованих сталінським режимом діячів української культури і церкви упродовж 1920-1940-х років. Книга є логічним продовженням попередніх студій автора [2]² і містить додаткові, незаперечні, ще більш разючі аргументи того, що насилля, репресії, масовий терор служили

одним із домінуючих засобів більшовицької політики і державного управління в СРСР. Праця – знакове явище не тільки в новітній українській історіографії та джерелознавстві, але й в історичному краєзнавстві, оскільки безпосередньо присвячена непоправним втратам культурної спадщини українського народу, пограбуванню унікальних цінностей, історичних пам'яток, нищенню музеїв, бібліотек в умовах насадження і утвердження більшовицького режиму в Україні. Якщо у першій книзі акцент було зроблено на джерельне підґрунтя історії створення та діяльності надзвичайних карально-репресивних органів в СРСР, їх філій в УСРР, обґрунтування політики терору з боку партії більшовиків та мотивів її реалізації, то нова праця не тільки поглиблює ці сюжети, а значно розширює обсяг

¹ Білокінь С. *Масовий терор як засіб державного управління в СРСР. 1917-1941 рр.* Т.1. – К., 1999. – 447 с.

² Білокінь С. *Музей України: Збірка П.Потоцького: Доба, середовище, загибель.* – К., 2002; *його ж.* В обороні української спадщини: історик мистецтва Федір Ернст. – К., 2006; *його ж.* Нові студії з історії большевизму. I-УІІІ. – К., 2007 та ін.